

ЕКОТУРИЗМ

УДК 911. 3: 796.5 (100) (477)

Ярослав МАРИНЯК

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Виникнення й розвиток екологічного туризму тісно пов'язано з історією виділення природних територій, які відіграють особливу роль, позаяк охоплюють їх з естетичного і рекреаційного погляду та розробки нормативів їхньої охорони. Одним із істотних напрямків розв'язання цієї проблеми є дослідження поняття “екологічний туризм” та з'ясувати рівень його розвитку в Україні, а також виділення перспективних регіонів. Публікації з цього актуального напрямку розвитку туризму стають більш численними. Однак у статті порушується низка нових розумінь і тлумачень та напрямків розвитку екологічного туризму в Україні.

Існує ряд публікацій, присвячених аспектам розвитку екологічного туризму.

Поки що жоден дослідник не провів ґрунтового аналізу цих праць. Подібні питання отримали відображення у працях Зорина І. та ін., Горішевського П. та ін., Гетьмана В., Кифяка В. Ф., Любіцевої О. О., Серебряя В., Храбовченко В. В., а також у Законі України “Про туризм” та ін. У дослідженні вперше найповніше подається виклад основних понять екологічного туризму, а також перспективи його розвитку в Україні.

В публікації ставляться такі завдання: а) розкрити поняття “екологічний туризм”; основні підходи щодо трактування цього терміну; б) охарактеризувати історичні аспекти розвитку екологічного туризму в Україні; в) виявити основні макрорегіони в Україні, сприятливі для розвитку екологічного туризму; г) виділити перспективні райони розвитку екологічного туризму в межах Тернопільської області.

Туризм займає важливе місце у системі екології та природокористування. Класичне визначення екотуризму дав мексиканський економіст-еколог Цеббалос – Ласкур'є у 1980 р., під яким розумів поєднання відвідувань куточків дикої природи з екологічно відчуттєвим ставленням до середовища [11]. Сьогодні екологічний туризм (екотуризм) відіграє важливу роль у світовій індустрії туризму та гостинності.

Великі надії, які покладаються на нього, впливають із реалізації концепції сталого розвитку стосовно розвитку туризму й мандрівництва. Екотуризм – це відпочинок у рекреаційно привабливих регіонах, що мало порушені людською діяльністю, і де зберігся традиційний спосіб життя місцевого населення. Раціональне використання природних і культурно-історичних туристичних ресурсів території дозволить уникнути багатьох негативних наслідків масового туризму.

Одночасно проблеми розвитку екотуризму в цілому, як і в окремих регіонах, є мало дослідженими. Дуже гострим виступає питання трактування основних питань цього напрямку туризму. Особливо важливим це є і для території України, яка зазнала як серйозних екологічних катастроф, так і у відчутній мірі руйнації значних природних та культурно-історичних туристичних ресурсів.

У статті ставляться конкретні завдання щодо реалізації основних напрацювань у цій галузі знань, так і з'ясування ключових моментів для розширеного розміщення у сучасних умовах.

Екотуризм отримав офіційний статус 1990 року, коли було створено Міжнародне Товариство Екотуризму (TIES), а з ним і право скликання власного щорічного міжнародного симпозіуму “Annual World Cogress on Adventure Travel & Ecotourism” і створення власних некомерційних організацій. До його складу входять близько 1600 професіоналів більш як 100 країн світу.

Так, на конференції, яка відбулася 12-15. вересня 2001 р. у Сент Джоан (Зальцбург, Австрія), були розглянуті шляхи найкращого використання потенціалу розвитку екотуризму у Європі, і особливо у її гірських територіях. На ній також була прийнята заява щодо проголошення 2002 року Міжнародним роком екотуризму (IYE).

Всесвітня конференція з екотуризму, яка відбулася у травні 2002 року, намітила такі положення, принципи і рекомендації:

1. Екотуризм – концепція, метою якою є збереження природних пейзажів. Вона була розроблена переважно за океаном, у формі турпродуктів для спеціальних ринкових і була успішно прийнята туроператорами у Європі.
2. Європейські туристи чекають, що туроператори і постачальники послуг у різних країнах запропонують соціально відповідальні та життєздатні продукти екотуризму.
3. 2002 р. – Міжнародний рік екотуризму може підвищити інформативність про те, що Європа теж має красиві природні пейзажі, як для прикладу, добре відомі Європейські гірські масиви Альп, Піренеїв і Карпат, що зберегли всесвітньо-відомі пам'ятки природи.
4. Особливо захоплюють у європейському екотуризмі унікальні поєднання природи і культури, що керуються безпосередньо створенням стійкого сільського господарства. Цей сектор економіки представлений унікальним різноманіттям порівняно не порушених природних територій, для прикладу, національні парки, природні парки і заповідні території.
5. У програмі підготовки до Зустрічі на вищому рівні ВТО підготувала декілька досліджень провідних спеціалістів у європейських країнах, щоб визначити ринковий потенціал екотуризму.
6. Утримувати високий рівень розвитку децентралізованих урядових структур та існування добре збережених місцевих селянських общин із мережею малих та середніх підприємств істотно необхідних для ендемічного росту туризму.
7. Просування екотуризму повинно об'єднати у життєздатні інструменти розвитку як використання землі, економічне й соціальне планування на регіональному та місцевому рівнях.
8. Головний європейський вклад у розвиток екотуризму полягає у створенні його життєздатних мобільних форм.
9. Обговорення показали, що суспільна думка відіграє важливу роль.
10. У політичній сфері успішна реалізація життєздатних рішень екотуризму залежить від економіки й структур щодо захисту довкілля на національному і міжурядових рівнях.

Існує багато світових організацій, які займаються екологічним туризмом. Екологічне товариство у Вашингтоні, а також Всесвітній фонд любителів живої природи, Інститут Світових ресурсів, Міжнародний союз охорони природи і природних ресурсів, ЮНЕСКО (програма “Людина і біосфера”), Всесвітній фонд охорони дикої природи (WWF), орнітологічне товариство “Стоунігерства” та ін. Велику роль відіграють академічні установи, музеї і зоологічні товариства. Уряд багатьох країн теж сприяє розвитку туризму, створюючи департаменти або консультативні ради щодо екотуризму при міністерствах з туризму.

Поняття “екотуризм” довгий час не мало чіткого трактування, що певним чином було зумовлено скептичним ставленням теоретиків туризму.

Уперше термін “екотуризм” був використаний 1978 року як пояснення одного із варіантів сталого розвитку туризму.

В Україні термін “екологічний туризм” з'явився у середині 80-х рр. ХХ ст. під егідою міжнародного молодіжного туризму (БММТ) “Супутник”.

Одночасно, прийнято положення про те, що саме поняття “екотуризм” – скорочений варіант словосполучення від “екологічний туризм”, використання якого не зовсім правильне з погляду екології як науки.

Міжнародна організація екотуризму (TIES) дає таке визначення терміну “екотуризм”: “відповідна мандрівка в природні зони, області, що зберігають довкілля і підтримують

належний стан місцевих жителів”.

Існують і багато інших термінів, дуже близьких за змістом із екотуризмом “природний туризм”, “м’який туризм”, “зелений туризм”, “відповідальний туризм”, “агротуризм” та ін.

Маркус Ендікот запропонував розмежувати вказані поняття таким чином: “Отже, екотуризм, це мандрівка з низьким антропогенним впливом на довкілля або тури на природу” [4.] Термін “зелений туризм” перш за все, має політичне забарвлення і пов’язаний із діяльністю зелених партій, політиків та громадських рухів.

Однак, здебільша, під зеленим туризмом розуміють сільський туризм (агротуризм).

Конференція з екологічного туризму, проведена 6-7 липня 2001 року в Донецьку, дає таке визначення екотуризму: екотуризм – це туризм на природі. Подорож відносно незайманими природними місцинами, особливо для вивчення, милування і насолоди ландшафтами з їхніми дикими рослинами і тваринами, а також усіма існуючими культурними проявами (Ceballos – Lascrain, 1987). [10.]

Специфічний ринок для екологічного свідомих туристів, зацікавлених у спостереженні за природою (In Pursuit of Ecotourist, Harold Goodwin, biodiversity and Conservation, 1995.) та інші визначення екотуризму [10.]

В. Гетьман вважає, що “екологічний туризм включає всі види туризму, орієнтовані на збереження природного довкілля, зокрема заповідних ландшафтів, налагодження гуманних стосунків з місцевим населенням та органами самоврядування, поліпшення фінансово-економічного благополуччя регіонів” [1.]

Отже, уявлення про екотуризм у мірі налагодження знань постійно розвивалось і періодично проходило його переосмислення. Як тлумачення цього терміну висувались декілька варіантів “пізнання природи”, “збереження екосистем”, “повага інтересів місцевих жителів”, “як туризм на природі”, “специфічний ринок за спостереження за природою”. Така зміна пріоритетів відбивала реальний шлях розвитку уявлень про поняття.

Отже, ще не склалася єдина думка визначення екотуризму. Кожне із цих тлумачень, що історично склалося, вміщують раціональне зерно думки. Одночасно жодне з них не відображає сучасний стан застосування його у світовій практиці та в окремих регіонах. Можна стверджувати, що відсутність хоч би одного із перелічених компонентів втрачає сенс говорити про “екотуризм”. Тому, екотуризм – вид туризму, що ґрунтується на туристичному попиті, тісно пов’язаний із туристичними потребами у пізнанні природи шляхом внесення вкладу у збереженні екосистем при повазі інтересів місцевого населення, що переломлюється через акуратне ставлення до довкілля, а також поваги, підтримки постійної вигоди для місцевих громад.

Можна виділити такі види екотуризму:

1. Науковий туризм.
2. Тури історії природи.
3. Пригодницький туризм.
4. Подорожі на території природних заповідників.
5. Зелений туризм.
6. Сільський туризм.
7. Агротуризм.

Виникнення і розвиток екологічного туризму у світі тісно пов’язано з історією виділення природних територій. Кінець XIX ст. можна вважати часом його виникнення. На Заході періодами розвитку екотуризму є:

- 1) зародження (кінець XIX ст. – 20-ті роки XX ст.)
- 2) розвиток (20-ті роки -90-ті роки XX ст.)
- 3) становлення (90-ті роки XX ст.)

В Україні можна виділити три основних етапи: зародження екологічного туризму (кінець XIX – середина XX ст.), “приватного квартирного сектору” у рекреаційних зонах (60-80-ті рр. XX ст., формування екологічного туризму як самостійної сфери (90-ті рр. XX ст.).